

Oryantalist Etkiler Altında Tâhâ Hüseyin ve Klasik Arap Şiirinin Güvenirliliği Üzerinde Yapılan Tartışmalar

Naci ÖZSOY¹

Öz: Tâhâ Hüseyin (ö. 1973), Mısırlı bir yazar ve eleştirmen olarak, özellikle İslam öncesi Arap şiiri ve modern Arap şiiri üzerine çalışmalarıyla tanınmıştır. Geleneksel kalıpları aşarak yeni bir dil ve anlatım tarzı oluşturma çabasıyla modern Arap edebiyatının gelişimine katkıda bulunmuş, Batı edebiyatından etkilenerek modernist bir yaklaşım benimsemiştir. Aynı zamanda Arap kültürünü çağdaş bir şekilde yansıtmaya çalışırken, sosyal, politik ve kültürel konularda eleştirilerde bulunarak Arap dünyasında modernizm ve entelektüel özgürlük savunucusu olarak öne çıkmıştır. Ancak, eleştirmenler onun hakkında oryantalist etkilerle eserlerini yazdığı ve Klasik Arap şiirinin intihali konusunda tartışmalara maruz kaldığını da belirtilmiştir. Biz bu çalışmada Tâhâ Hüseyin'in Cahiliye şiiri hakkındaki görüşlerinin oryantalist etkiler altında nasıl kaldığını ve eleştirilerinin tutarsızlığını genel hatları ile ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Sözcükler: Arap Dili ve Edebiyatı, Oryantalizm, Taha Hüseyin, Arap Şiiri, Tartışma.

Discussions On Taha Hussein And The Reliability of Classical Arabic Poetry Under Orientalist Influences

Abstract: Taha Hussein (d. 1973) was a notable Egyptian writer and critic, recognized particularly for his studies on pre-Islamic Arabic poetry and modern Arabic poetry. He contributed to the development of modern Arabic literature by endeavoring to surpass traditional patterns, aiming to create a new language and style of expression. Embracing a modernist approach influenced by Western literature, he sought to reflect Arab culture in a contemporary manner while presenting critiques on social, political, and cultural issues, thereby emerging as an advocate for modernism and intellectual freedom in the Arab world. However, critics have pointed out that his works might have been influenced by orientalist perspectives and raised debates regarding his appropriation of Classical Arabic poetry. We attempted in this study to outline how Taha Hussein's perspectives on pre-Islamic poetry remained under the influence of orientalist tendencies and to highlight the inconsistencies in his critiques.

Keywords: Arabic Language and Literature, Orientalism, Taha Hussein, Arabic Poetry, Discussion.

Giriş

Tâhâ Hüseyin (ö. 1973), Mısır'ın önemli edebiyatçılarından biridir. Kendisi hem yazar hem de eleştirmen olarak faaliyet göstermiş ve Arap edebiyatında önemli bir iz bırakmıştır. İslam öncesi Cahiliye dönemi ve modern Arap şiiri üzerindeki çalışmalarıyla tanınır. Tâhâ Hüseyin, Arap edebiyatının modernleşmesi ve çağdaş bir döneme geçişi için mücadele vermiştir. Eserlerinde, geleneksel Arap şiirinin kalıplarını aşarak yeni bir dil ve anlatım tarzı oluşturma çabası içinde olmuştur. Şiirlerinde Batı edebiyatından etkilenmiş ve modernist bir yaklaşım benimsemiştir. Aynı zamanda Arapçanın zenginliğini ve güzelliğini koruyarak, Arap kültürünü çağdaş bir şekilde yansıtmaya çalışmıştır. Arap dünyasının sosyal, politik ve kültürel konularına yönelik eleştirileriyle ön plana çıkmaktadır.

Tâhâ Hüseyin'in İslamiyet öncesi Arap şiirine olan ilgisi, Arap kültürünün derinliklerine inme arzusunu gösterirken, aynı zamanda modern Arap toplumunun dönüşüm sürecine de dikkat çekmeye çalışmıştır. Arap dünyasında modernizm, milliyetçilik ve entelektüel özgürlük gibi kavramları savunan bir figür olarak da tanınmıştır. Özellikle Arap şiirindeki yenilikçi ve dönüştürücü yaklaşımıyla, çağdaş Arap edebiyatının gelişimine katkıda bulunmuştur. Bütün bunların yanında, Tâhâ Hüseyin'in bazı eleştirmenler tarafından oryantalist etkilere ve Klasik Arap şiirinin intihali konusunda eleştirilere maruz kaldığı da unutulmamalıdır. Biz bu çalışmada Tâhâ Hüseyin'in maruz kaldığı etkiyi ve bu etkiye verilen tepkiyi genel hatları ile ortaya koymaya çalıştık.

1. Klasik Arap Şiirinin İntihali Konusu ve Oryantalist Bakış

Klasik Arap şiiri, Arap şiiri ve İslam bilimleri için temel bir referans kaynağıdır. XIX. yüzyılda, Klasik Arap şiiri hakkında yapılan araştırmalar oldukça ilgi çekici hale gelmiştir. Oryantalistler, bu konuya büyük önem vermiş, bazıları Klasik Arap şiirine kuşkuyla yaklaşmış ve intihal olabileceğini iddia etmiştir (Yalar, 2008; 99). Theodor Nöldeke (ö. 1930) ve Wilhelm Ahlwardt (ö. 1909) gibi bazı oryantalistler, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Cahiliye Şiiri konusunda şüpheli bir yaklaşım benimseyerek bu şiir türünün intihal olabileceğini iddia ettiler. Ardından gelen David Samuel Margoliouth (ö. 1940) ve onun öğrencisi Tâhâ Hüseyin, Cahiliye Şiirinin tamamen uydurma olduğunu iddia ederek bu tartışmayı aşırı derecede ileri götürdüler. Ancak bu görüşe karşı çıkan bazı oryantalistler de bulunmaktadır. Charles James Lyall (ö. 1920), Fritz Krenkow (ö. 1953) ve Erich Braunlich (ö. 1945), bunlardan bazı isimlerdir (Sezgin, 1984; 159-161).

Alman oryantalist Theodor Nöldeke, Arap şiiri hakkında ilk intihal şüphesini uyandıran kişidir. *Cahiliye Arap Şiirini Anlamanın Yolu* adlı eserinde, Cahiliye Şiirinin oluşum aşamalarını ve Abbasi çağına nasıl ulaştığını ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Nöldeke, Cahiliye Şiirinin dış etkilere maruz kaldığını ve içerikte tekrarların bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca, bazı şiir beyitlerinde kiplerin benzer olduğunu ve bu durumun coğrafik bir birliğin sonucu olduğunu ifade etmiştir (Bedevî, 1979; 17-40).

Mısır entelektüel kültür ortamında, Klasik Arap şiirinin tamamının intihal olduğu teorisi ilk defa Tâhâ Hüseyin'in dili ile gündeme gelmiştir. Ancak bundan ilk bahseden kişi o değildir. D. S. Margoliouth, Klasik Arap şiirinin tamamının intihal olduğu teorisi ilk defa ortaya atan kişidir. Margoliouth, bir araştırmasında Cahiliye şiirinin tamamının uydurma olduğunu iddia etmiştir. Bu araştırma *Kraliyet Asya Üniversitesi Dergisi*'nde, dinleri ve akideleri tanıma kapsamında *Muhammed* başlığı altında yayımlanmıştır. Ayrıca Margoliouth 1905 yılında yayınladığı *Muhammed* adlı kitabının altıncı sayfasında da bu konudan bahsetmiştir (Margoliouth, 2005).

Margoliouth yine *Kraliyet Asya Üniversitesi Dergisi*'nde 1925 yılında yayımlanmış olduğu makalede Klasik Arap şiirine yönelik şüphe nazariyesine yeniden değinmiştir. Emevi asrının sonlarına doğru, Cahiliye şiirinin yeniden oluşturulduğunu iddia etmiş, bununla birlikte dönemin Müslüman âlimlerinin bu şiirlerin büyük bir çoğunluğunu telif ettiklerini söylemiştir. Tâhâ Hüseyin yurtdışında oryantalistlerden aldığı eğitimlerin etkisi sonucunda bu nazariyeyi benimsemiş, Mısır'da Edebiyat fakültesinde öğrencilerine bu nazariyeleri ders olarak anlatmıştır. Bu konuyu anlatırken kendi orijinal fikirleriymiş gibi öğretmiştir. Tâhâ Hüseyin *fi's-Şi'ri'l-Câhilî* adlı kitabında bu durumu açıkça şöyle ifade etmiştir:

"Bu konuşmada seni ilk şaşkırtacak şey, Cahiliye edebiyatının kıymeti konusunda şüpheye düşmüş olmamdır. Şüphemin

peşini de bırakmadım. Sonra düşündüm, araştırdım, okudum ve benimsedim. Sonuçta yakîn olarak şunu anladım ki; bizim Cahiliye edebiyatı olarak muttali olduğumuz çoğu şey gerçekte Cahiliyeden hiçbir şey içermemektedir. İslam ortaya çıktıktan sonra intihal edilmiş şeylerdir. Bunların çoğu aslında Cahiliye edebiyatını değil İslami toplumunu temsil eden şeylerdir.” (Cubûrî, 1997; 48-49).

Margoliouth'un Arap şiirinin sıhhati konusunda fikirlerinden ilgililer arasında en çok etkilenen kişi Tâhâ Hüseyin'dir. O sadece Klasik Arap şiirini değil, dini konuları da Margoliouth'un bakış açısı ile değerlendirmeye çalışmıştır (Furûh, 1970). Arap edebiyatı eleştirmeni olan Mısırlı Tâhâ Hüseyin, Fransa'da aldığı eğitimin, Nöldeke ve Margoliouth benzeri Oryantalistlerin tesiriyle (Huseyn, 1973; 25), Cahiliye şiirinin İslamiyet'in kabulünden sonra çeşitli sebeplerle intihâl edildiğini savunmuştur. Görüşlerini *fi's-Şi'ri'i-Câhilî* adlı kitabında toplamış ve kitap yayımlandıktan sonra İslam dünyasında büyük infiale neden olmuştur. Mısır siyaseti ve çeşitli etkin akademik camiadan gelen tepkiler üzerine kitap toplatılmış, bu olayın ardından Tâhâ Hüseyin radikal gördüğü yerleri *fi's-Şi'ri'i-Câhilî*'den çıkarıp aynı kitabı *fi'l-Edebi'l-Câhilî* adıyla tekrar yayımlamış ve günümüze kadar pek çok baskısı yapılmıştır (Elmas, 2015).

2. Klasik Arap Şiirinin Güvenirliliği Üzerine Tâhâ Hüseyin ve Margoliouth'un Görüşlerinin Benzerliği

Tâhâ Hüseyin, Margoliouth'un da iddialarının bir tekrarı olan Cahiliye şiiri konusunda şüphelerini ve sebeplerini (el-Gazâlî, 1965; 40) maddeler halinde şöyle izah edebiliriz:

1. Tâhâ Hüseyin'e göre mevcut bulunan Cahiliye şiirleri, o dönemde yaşayan Arapları sosyal, siyasal, dinsel ve kültürel açılardan yansıtmamaktadır ve bu durum şüphe uyandırmaktadır. Tâhâ Hüseyin'in bu eleştirisi Margoliouth'un eleştirdiği ile benzerlik göstermektedir. Margoliouth'a göre İslam putperestliğe karşı şiddetli bir düşmanlık beslemektedir. Bu nedenle İslam'ın bu tutumuna rağmen Cahiliye şiirlerinin aktarıldığını ve bunu kimlerin yaptığını sorgular. İslam'ın en aktif zamanlarında kaybolan bu şiirler neden onlara karşı heyecanın azaldığı dönemlerde tekrar ortaya çıkmıştır ve izahı nedir? Margoliouth'a göre bu şiirler Cahiliye şairlerinin değil aksine İslam'dan sonraki dönemlerde yaşayan Müslüman şairlere aittir (Cubûrî, 1997; 49).

2. Tâhâ Hüseyin'e göre Arabistan yarımadası, çok büyük bir bölgedir ve bu tür bölgelerde kabul görmüş ortak bir şiir dilinin olması mümkün değildir. Cahiliye şiiri ise nedense ortak bir dil sergilemektedir. Tâhâ Hüseyin'in bu eleştirisi de Margoliouth'un eleştirdiği konular ile benzerlik göstermektedir. Margoliouth'a göre kabileler arasındaki lehçeler çok çeşitliydi. Hatta kabileler arasındaki lehçe farkı öyle büyüktü ki tek bir dil yoktu olması da mümkün değildi (Margoliouth, 2005; 24-25).

3. Tâhâ Hüseyin'e göre Arap yarımadasında iki farklı yöredeki iki şairin kendi yörelerinin lehçelerini kullanmaksızın ortak bir dille şiir söylemeleri asla mümkün değildi. Sözlü geleneğin itibarının sanıldığı gibi olmadığını savunan Tâhâ Hüseyin'e göre Cahiliye şairleri nasıl olduysa bunu başarmıştı ve bu da şüpheli bir durumdu. Bu görüş aslında Margoliouth'un ortaya attığı bir iddiadır. Margoliouth *Mu'allaka* şiirlerine bakarak yazıya göndermeler yapmaktadır. Ona göre Kur'an lehçesi kullandığı iddia edilen Cahiliye Araplarının yüksek edebi bir zevke sahip olması gerekiyordu. Peki, bu şiirler nasıl korunmuştu? Bu korunmanın sözlü veya yazılı olması gerekirdi ki sözlü olması çeşitli engellerden dolayı mümkün değildi. Kaynaklara göre Cahiliye insanları ya ölmüş ya da öldürülmüştü. Margoliouth'a göre sözlü geleneğin çokça bahsedilen itibarı zedelenmiş, geriye bu şiirlerin yazılı olarak saklanmış olabileceği ihtimali kalmıştı. Ancak ona göre bu da tarihi veriler açısından bakıldığında imkân dâhilinde değildi (Margoliouth, 2005; 29).

4. Tâhâ Hüseyin'e göre Kur'an ve Hadislerde kullanılan dil ile Cahiliye şiirlerinin dili birbirlerine çok benzemektedir. Bu ise hem şüpheli hem de garip bir durumdu. Bu görüş de daha önce Margoliouth'un değindiği bir konudur. Ona göre yazılan şiirlerin *çok tanrılı* olmaması şaşırtıcı bir durumdu. Hristiyan ve Yahudi kutsal kitapları büyük ölçüde şiirler ve ilahiler halinde görülmekteydi. Ancak Cahiliye şiirlerinde bahsi geçen Hristiyan saraylarında şiir söylendiği iddia edilen şairlerden Hristiyan kaynaklarında en ufak bir bahis bile yoktu (Margoliouth, 2005; 47-48). Margoliouth'a göre İslam'dan önceki şiirlerin konuları hep İslamiyet'e vurgu yapan bir yapıdaydı. Bu da Cahiliye şiiri açısından çok şüpheli bir durumdu. Ona göre Cahiliye şiirlerinin sıhhat probleminin ilk delili de buydu (Margoliouth, 2005; 50-56).

5. Yine Tâhâ Hüseyin'e göre mükemmel Kur'an Arapçasına bakılınca, İslâm'dan çok önce ortaya çıkan Cahiliye şiirinin yüzyıllar boyunca ağızdan ağıza rivayetle tedvin dönemine intikal etmesi yine şüpheli ve garip bir durumdu (Hüseyin, 2012; 15-75).

Margoliouth'da da bu tür yaklaşımlar sıkça görülmektedir. Ancak iddia edilenler ne olursa olsun bu tür yaklaşımlar eski Arap şiirinin tamamının intihâl olduğu hususunda herhangi bir şüpheye sebep olmamalıdır. Örneğin Ignác Goldziher'in *Muhammedanische Studien* adlı eseri, İslam öncesi dönemdeki Arap şiiri hakkında önemli bilgiler içeren bir çalışmadır. Goldziher, Cahiliye dönemi olarak adlandırılan İslam öncesi Arap toplumunda şiirin popüler ve önemli bir sanat biçimi olduğunu göstermek için çeşitli kanıtlar sunmaktadır. Bununla birlikte, Goldziher'in Temim b. Mukbil'e atıfta bulunduğu bölüm detaylı bir şekilde incelenirse bu konu daha ayrıntılı bir şekilde yeniden yorumlanabilir. (Sezgin, 1993; 316).

Tâhâ Hüseyin, Cahiliye dönemi şiirlerinin kaynaklarının ve içeriğinin tespit edilmesi konusundaki tehlikeleri anlayabilmiştir, ancak bu konuda tereddüt etmeden çalışmıştır. Onun görüşüne göre, İmru'l-Kays, Tarafa ve Antara gibi önemli Cahiliye şairlerinin gerçek görüşlerine dair hiçbir şey bu şiirlerde bulunmamaktadır. Ona göre bu şiirler, râvîlerin müdahalesi, tefsircilerin yorumları, hadis bilginlerinin uydurmaları ve hikâyecilerin dayatmaları dışında bir şey değildir (Elmas, 2015; 113-122).

3. Taha Hüseyin'in Cahiliye Şiirinin İntihal İddiasına Karşı Çıkan Müslüman Âlimler ve Eserleri

Bu gelişmeler doğrultusunda yetkililer, 1932'de Tâhâ Hüseyin'i üniversitede dekanlık görevinden almıştır. Bazıları onu dinsizlik ile suçladılar. Pek çok âlim onun *Fi's-Şi'ri'l-Câhilî* adlı kitabına ayrıntılı reddiyeler yazmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Muhammed el-Hıdır Hüseyin; *Nakdu Kitâbi fi's-Şi'ri'l-Câhilî* adlı eseri yazan Ezher Üniversitesi rektörüdür. Muhammed el-Hıdır Hüseyin, Tâhâ Hüseyin bu görüşü kimlerden almışsa, eser isimleri ve sayfa numaralarına kadar bulup belirtmiştir.

2. Mustafa Sâdık er-Râfi'î: *Tahte Râyeti'l-Kur'ân* adlı eseri yazarı. Taha Hüseyin'in eserini ilmi deliller ışığında eleştirmiştir.

3. Muhammed Lütfî Cum'a: *eş-Şihâbu'r-Râsîd* adlı eseri yazarı. Yine Taha Hüseyin'in eseri *fi's-Şi'ri'l-Câhilî*'yi ilmi deliller ve orijinal kaynakların ışığında eleştirmiştir.

4. Muhammed Ahmed el-Ğamrâvî: *en-Nakdu'l-Tahlîlî li Kitâbi fi'l-Edebi'l-Câhilî* adlı eseri yazarı. Taha Hüseyin'in eserini edebi bir dille eleştirmiştir.

Tâhâ Hüseyin'in öğrencisi Allâme Mahmud Şakir'in Cahiliye şiiri hakkındaki düşüncelerini öğrendiğinde, bu onun için oldukça ağır bir darbe oldu. Mahmud Şakir, öğrenciyken hocasının bu görüşlerini tamamen David Samuel Margoliouth'un İngilizce bir makalesinden kopyaladığını fark etti. Bu durum, Tâhâ Hüseyin'in Margoliouth'un düşüncelerini aynen benimseyerek edebi bir hırsızlık yaptığını gösteriyordu. Eğer Tâhâ Hüseyin, bu görüşleri bir oryantalistten kabul ediyorsa, bu durumu o oryantalistin yetersiz bilgisine bağlayabiliriz. Belki de bu oryantalist, Cahiliye şiiri ile sonrasındaki şiir arasındaki farkı anlayamamıştır. Margoliouth'un bu meseleyi bir özür olarak kabul edebiliriz, ancak Arap Dili Edebiyatı Fakültesi dekanı için bu kabul edilemez. Bu olayın ardından Mahmut Şâkir, Edebiyat Fakültesi'nden ayrıldı ve bir daha geri dönmedi. Bundan sonra özellikle Arap şiiri ve kültürüne yönelik çalışmalara başladı. Elde ettiği her türlü kaynağı inceledi. Bu çalışmaları on yıl sürdü. Sonunda *eş-Şi'ru'l-'Arabî ve hüve Minhecehu'l-Ma'rûf* adlı eserini yayımlamıştır (Şakir, 1977; 12-19).

Tâhâ Hüseyin, Cahiliye şiiri konusundaki yaklaşımının yanı sıra farklı bir alana da ilgi göstermiştir, bu alana İstîşhâd denir. İstîşhâd, "Bir kelimenin veya ifadenin doğruluğunu kanıtlamak için kesin olarak doğru olduğu kabul edilen nazım ve nesirden örnekler verme" anlamında kullanılır. Bu incelemeler, Cahiliye şiirinin kesinlikle sorgulanmaz bir yönüne dokunmuştur. Tâhâ Hüseyin'e göre, İmru'l-Kays ve A'sa gibi şairlere atfedilen şiirler, gerçekte bu şairlere ait değildir ve bu şiirlerle İstîşhâd yapmak doğru bir yaklaşım olarak kabul edilemez. (Hüseyin, 2012; 33).

Cahiliye şiiri, zaman içinde dil malzemesinin belirlenmesi ve bu malzemelerin düzeltilmesi konusunda

önemli bir rol oynamış ve sonuç olarak gramer kitapları ve sözlüklerde şiirin delil olarak kullanılmasına daha fazla dikkat edilmiştir. Şiirle ilgili istişhâd geleneği sadece bu alanlarda değil, aynı zamanda tefsir ve hadis gibi metinlerin yorumlandığı İslami ilimlerde de yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Ancak bu durum bazen zorlamalara yol açmış ve bu zorlamalara karşı çıkan âlimler ortaya çıkmıştır. İslam'ın her zaman kaos ortamlarına ilgi gösteren oryantalistlerin bu konuya yaklaşımı, kaosu daha da alevlendirmiştir. Tâhâ Hüseyin'in ilgilendiği bu konu aynı zamanda İslami ilimlerin güvenilirliğini sorgulamaya neden olmuştur. Bu nedenle Tâhâ Hüseyin'in çalışması eleştirilere yol açmıştır (Şakir, 1977; 12-19).

4. Klasik Arap Şiirinin Üzerinde Yapılan Tartışmalar ve Onun Güvenilirliğinin Ortaya Konması

Arap şiiri üzerine odaklanan oryantalistler, bu alanda birçok araştırma yapmış ve eleştiriler sunmuşlardır. Kimi özel çalışmalar yapmış, kimi divanları yayınlarken eleştirilerini bu divanların mukaddimelerinde sunmuş, bazıları Arap Edebiyat Tarihi çalışmaları veya Arap edebiyatçıların eserlerini incelemek için eleştirilerini kullanmış ve bazıları da diğer oryantalistlere verilen yanıtlar içinde eleştirilerini ifade etmişlerdir. Bu eserlerin bazıları hızlıca kaleme alınmış notlar niteliğindedir, bazıları daha organize bir şekilde hazırlanmış ve hatta ders kitabı olarak okutulmuştur. Ancak bu ders kitaplarının bazıları, Cahiliye şiiri hakkında yanlış bilgiler içerebileceği için dikkatle incelenmelidir (Dayf, 2010; 166).

Aslında gerçek şu ki, Cahiliye dönemi şiirlerinde Âd ve Semûd kavimlerine atfedilen bazı şiirler olsa bile, bunların gerçekliği pek mümkün değildir. Doğru ve güvenilir kaynaklara dayandırılan en eski şiirler, Hz. Peygamber'in doğumundan yaklaşık yüz elli yıl öncesine kadar gitmektedir (Çetin, 1973; 9). Cahiliye dönemi şairlerinden Abîd b. Ebras (ö. 555) ve Tarafe b. Abd (ö. 564) gibi bazı şairlerin birçok şiiri kaybolmuş ve yanlış şekillerde atfedilmiştir. Bu nedenle şu hususlar son derece önemlidir:

1. Cahiliye şiirleri bulunduğu dönemden çok daha eski zamanlara tarihlendirilemez.
2. Cahiliye şairlerinin şiirlerinin aktarılırken kaybolması normal bir durumdur.
3. Cahiliye şiirlerinin isnat ve rivayetlerine ait hata ve sorunlar kendi dönemlerinde dahi mevcuttur.

Hicri II. yüzyılda, Basra ve Kûfe dil mekteplerinde Klasik Arap şiirinin bahsedilen şairlere ait olup olmadığı ve gerçekten İslam'dan önceye ait olup olmadığı konuları tartışılmıştır. Bu tartışmalar, XIX. yüzyılda Oryantalistlerin bu konuyu daha fazla incelemesiyle alevlenmiş, Theodor Nöldeke ile başlayan eleştiriler, David Samuel Margoliouth ile doruğa ulaşmıştır. Margoliouth, 1925 yılında yazdığı *Arap Şiirinin Kaynakları* adlı çalışmasında, bu şiirlerin İslam döneminde yazıldığını iddia etmiştir. Ona göre, Cahiliye döneminde şiirler sözlü olarak iletilmiş, ancak yazılı olarak İslam dönemine ulaşmamıştır. Bu tezi desteklemek için ona göre Kur'an'dan şu ayet yeterlidir: "Yoksa okuduğunuz bir kitabınız mı var?" (Kalem Sûresi, 68/57). Margoliouth, burada "kitap" kelimesini yazılı şiir metni olarak yorumlamıştır. Ayrıca, Cahiliye şiirinin üslubunu Kur'an'a benzeten Margoliouth, bu şiirlerin lehçe farklılıklarının göz ardı edilmesi ve nakledenlerin güvenilir olmaması nedeniyle sonradan Kur'an'ın ruhuna uygun bir şekilde uydurulduğunu savunur. Daha sonra bu konuyu ele alan ve Margoliouth'un izinden giden Tâhâ Hüseyin, 1926 yılında *fi Edebi'l-Câhili* adlı eserinde bu şiirlerin Cahiliye dönemini temsil edemeyeceğini iddia etmiştir (Huseyn, 1989; 265-268).

Bu iddialara karşı hem Oryantalistlerden hem de İslam dünyasından itirazlar yükselmiştir. Özellikle James Lyall, Cahiliye şiirinin güvenilirliğini sorgulayanlara karşı itirazlarını dile getirmiştir. Ona göre, hicri birinci asrın ilk yarısında yazılı şekilde nakledilen Cahiliye şiirinin nesilden nesile aktarılması olağan bir durumdur. Lyall, önemli Cahiliye şairlerinin şiirlerinin uydurma olduğunu kabul etmenin oryantalistlerin büyük bir yanlış olduğunu düşünmüştür. Çünkü hicri birinci asrın şairleri bu şiirleri gerçek olarak kabul ediyor, onları örnek alıyor ve hem biçim hem de içerik olarak bu şiirlerden ilham alıyorlardı (Lyall, 1917; 374). Fritz Krenkow ise Cahiliye şiirinin çok erken dönemlerde yazıldığını iddia etmiştir. Ona göre, Arap alfabesinin yapısı bu konuda soruna yol açmaktadır. İlk dönemlerde nokta ve hareke işaretleri olmadan kullanılan harf yapısı, bu sorunun temelini oluşturmaktadır. Sözlü rivayetler, yazılı metinlere kıyasla daha az hata içermekte ve bu nedenle daha güvenilir olmaktadır (Sezgin, 1984; 162).

Erich Braunlich'e göre, Margoliouth'un Arap şiirindeki lehçe farkını göz ardı etme argümanı kabul edilemez. Ona göre, lehçelerin üzerinde birleştiği ortak bir dil vardır ve bu dile göre hareket edilmiştir. Ayrıca,

Braunlich'e göre Kur'an'a benzetilen üslup ve uydurulma iddiası büyük bir yanılgıdır. Klasik Arap şiiri, lafızda ve üslupta Kur'an'dan tamamen farklıdır ve putperestliğe ait ifadeler, yaslar, hicivler ve methiyeler gibi özellikleriyle kendine özgü bir tarza sahiptir. Ayrıca, şiirlerde kullanılan kelimelerin yapıları da bu farklılığı açıkça göstermektedir. Braunlich'e göre, belki çok az miktarda intihal bulunabilir, ancak Cahiliye döneminin yaşam tarzını yansıtan bir gerçeklik de içermektedir (Braunlich, 1926; 826-834).

Bu meseleyle ilgili olarak İslam dünyasında bulunan araştırmacılar da katılmış ve önemli çalışmalar yapmışlardır. Nâsuriddin el-Esed, *Mesâdiru's-Şi'ri'l-Câhilî* adlı konuyla ilgili eserinde detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Sonuç olarak, uydurma ve çalıntı şeylerin diğer edebiyat türlerinde de mevcut olabileceğini belirtirken, şüpheye yol açan nakillere ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Ömer Ferrûh (ö. 1982) ise intihal yapan bir kişinin birkaç beyit veya birkaç kasideyi kopyalayabileceğini ancak bu şekilde o şairin özgün kişiliğini yansıtamayacağını ifade etmiştir. Ona göre, Kur'an'da Cahiliye dönemi şiirlerine işaretler bulunsa da, bazı intihallerin varlığı bu şiirlerin tamamının güvenilirliğini sorgulamaya yeterli olmamaktadır (Ferrûh, 1984; 87-88).

Şevki Dayf (ö. 2005), Cahiliye şiirinde uydurmaların yaygın olduğunu kabul eder, ancak bu dönemin uzmanlarının bu uydurmaları iyi bildiğini ve özel bir değerlendirme süzgecinden geçirdiklerini söylemektedir. Dayf'a göre bu uzmanlar, genellikle lafızlardan, nakleden kişilerden ve râvî zincirlerinden şüphelenmeden önce dikkatlice o şiirleri inceliyorlardı. Ona göre, Cahiliye şiirini tamamen intihal olarak etiketlemek hatalı bir yaklaşımdır. İlk dönem âlimleri, kimin kimden şüphe ettiğine dair belirli kriterlere sahipti ve bu kriterlere göre değerlendirme yapıyorlardı. Şüphe etmedikleri bilgileri kabul ediyor ve yeni arayışlara gerek duymuyorlardı. Ayrıca Dayf, şiir koleksiyonlarına ihtiyaç olmadığını savunmuştur. Çünkü bir kabile üyesi bir şiir inşâ ettiğinde, bu şiiri tüm kabile ezberleyebiliyor ve kayıt altına alabiliyordu (Dayf, 2010; 175).

Fuad Sezgin (ö. 2018) ise bu konuyu araştırmanın İslam bilim ve kültürünü bilimsel düzeyde anlamak için bir anahtar olarak görmüştür. Bu konuda iki temel mesele bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Cahiliye dönemindeki şiirlerin yazılı hale getirilmesinin gerçekten de Cahiliye döneminde meydana geldiğidir. Sezgin, bu sonuca Ignaz Goldziher'in (ö. 1921) açıklamalarına dayanarak ulaşmıştır. Goldziher, *Muhammedanische Studien* adlı kitabında, Cahiliye döneminin şairlerinden Temim b. Mukbil'in (ö. 690) bir şiirinden yola çıkarak, Cahiliye döneminde şiir yazmanın oldukça popüler olduğunu belirtmektedir. Goldziher, Macarca yazdığı son çalışmasında Cahiliye dönemi şairlerinin yazdığı uzun kasidelerin nesiller boyunca aktarılmasının yazılı bir form olmadan gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir (Sezgin, 1991; 29-30). Sezgin bu önemli bilgiyi kayıt altına alırken bazı hatalarını tespit ettiği Carl Brockelmann'dan da (ö. 1956) faydalanmış (Özsoy, 2019; 6934). Brockelmann *Geschichte der Arabischen Litteratur (GAL)* adlı kitabına 1937 yılında yazdığı zeyilde Margoliouth ve Tâhâ Hüseyin'in "*Cahiliye şiiri tamamen intihaldir*" görüşünü yanlış bulmuş ve bu eserin daha önceki basımında yazdığı gibi Cahiliye şiirinin Cahiliye döneminde yazılmaması konusunu tekrarlamamıştır (Brockelmann, 1970; 63-64).

Cahiliye şiirlerinin o dönemde tamamen yazılı olmasa da kısmen yazılmaya başladığını ileri süren Sezgin, bu sürecin İslam döneminde de devam ettiğini belirtmektedir. Sezgin, İslami döneminde Cahiliye şiirinin evrimini üç aşamada incelemiştir:

Birinci Aşama: İslam döneminde, Cahiliye döneminde olduğu gibi sınırlı bir şekilde şiir yazımı devam etmiştir.

İkinci Aşama: Sözlü olarak nakledilen ve yazılı olan şiirler toplanmıştır.

Üçüncü Aşama: Dil bilimcileri tarafından şiir divanları oluşturulmuştur (Tekin, 2020; 728).

Sezgin'e göre, bu konuda ikinci önemli mesele, Cahiliye şiirinin Emevîler döneminde toplanmaya başlamış ve divanlar halinde sınıflandırılmış olmasıdır. Ona göre, bu tespitler, Cahiliye şiirinin yazılı bir formda çok erken bir dönemde ve geniş bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Şiirlerin tamamı orijinal değildir denilemez, içlerinde bazı intihaller bulunabilir. Ancak bu şiirler, "iki yüz ila iki yüz elli yıl süresince sadece sözlü olarak aktarılmıştır" şeklindeki bir iddia da doğru değildir. Sezgin'e göre, erken dönemde yazıya

geçirilmelerine rağmen, şiirlerde ve hadislerde hatalar ve intihaller olmuştur, ancak yazılı form bu hataları sınırlamıştır (Sezgin, 1991; 45-46).

Ayrıca, sosyal ve ahlaki açıdan bakıldığında, tüm Klasik Arap şiirine atfedilen uydurma ve çalıntı fikrinin Arap toplumunun değerlerine zarar verebileceği açıktır. Klasik Arap şiirinin içinde güzel örnekler barındırdığı düşünülürse, bu şiirin değeri üzerine düşen bir gölgenin olması üzücüdür. Bu durumu anlatmak için bir örnekle açıklamak mümkündür: Hz. Ömer, Mısırlılara yazdığı bir mektupta, “çocuklarınıza yüzme ve ata binme öğretin, atasözleri ve şiirleri aktarın” diyerek şiirleri edebi ve ahlaki bir eğitim aracı olarak görmüştür. Hz. Ömer şiirin, psikolojik ve moral açısından kişinin gelişiminde, karakter oluşturmada, ruhlarının ahlaki olarak beslenmesinde ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Edebi olarak kabul edilen bu durum, şiirle beslenmekten geçmektedir. Ayrıca, Cahiliye şiirlerinde din konusunun bolca işlenmesi, şiirin bu önemli rolünü güzel bir şekilde yansıtmaktadır (Bakırcı, 2003; 182).

Sonuç

Tâhâ Hüseyin, Arap edebiyatına önemli bir figürdür, ancak 1932’de üniversitedeki dekanlık görevinden alınması, dinsizlikle suçlanması ve *fi’ş-Şi’ri-i-Câhilî* adlı kitabına yönelik eleştirilere maruz kalmasıyla karşılaşmıştır. Bu eleştirilere, Muhammed el-Hıdır Hüseyin, Mustafa Sâdık er-Râfi’î, Muhammed Lütfi Cum’a ve Muhammed Ahmed el-Ğamrâvî gibi âlimler tarafından ayrıntılı reddiyeler yazılmıştır. Özellikle Ezher Üniversitesi Rektörü Muhammed el-Hıdır Hüseyin, Tâhâ Hüseyin’in görüşlerini sorgulamış ve eserini detaylı bir şekilde eleştirmiştir. Bunun yanı sıra, Tâhâ Hüseyin’in öğrencisi Allâme Mahmud Şakir’in, hocasının Cahiliye şiiri konusundaki görüşlerini İngilizce bir makaleden kopyaladığını fark etmesi, Hüseyin’in oryantalist etkilerle suçlanmasına neden olmuştur. Bu durum, öğrenci-hoca ilişkisinde ciddi bir güven kaybına yol açmış ve Mahmud Şakir’in ayrılmasına neden olmuştur. Tâhâ Hüseyin, aynı zamanda Cahiliye şiiriyle ilgili olarak İstişhâd adını verdiği bir alana ilgi göstermiştir. Ancak, bu incelemeleri, Cahiliye şiirinin kesinlikle sorgulanmaz bir yönüne dokunmanın doğru olmadığını savunarak eleştiri almıştır. Sonuç olarak, Tâhâ Hüseyin’in çalışmaları, Arap dünyasında tartışmalı bir figür olarak kabul edilmiş ve İslamî ilimlerin güvenilirliği üzerinde sorgulamalarda bulunmuştur.

Bu çalışma, Arap şiiri üzerine odaklanan oryantalistlerin ve İslam dünyasındaki araştırmacıların çeşitli görüşlerini ve eleştirilerini içermektedir. Oryantalistler, özellikle Cahiliye şiiri konusunda farklı yaklaşımlar benimsemiş, çeşitli eleştiriler sunmuş ve bu konuda kitaplar kaleme almışlardır. Ancak, özellikle Tâhâ Hüseyin ve Margoliouth’un, Cahiliye şiirinin tamamen intihal olduğu görüşleri, ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. İslam dünyasından gelen eleştirilerde, Cahiliye şiirinin yazılı formda çok erken dönemde kullanıldığı, yazılı kaynaklara dayandırılan en eski şiirlerin Hz. Peygamber’in doğumundan önceye dayandığı ve bu şiirlerin zaman içinde toplandığı vurgulanmaktadır. Ayrıca, şiirin edebi ve ahlaki bir eğitim aracı olarak değerlendirilmesi ve Hz. Ömer’in bu konudaki önerileri ön plana çıkmaktadır. Bu çalışma, Cahiliye şiiri konusundaki tartışmaların karmaşıklığını ve tarihî bağlamı göstererek, oryantalistlerin iddialarına karşı İslam dünyasından gelen eleştirilere dikkat çekmektedir. Bu çerçevede bizim düşüncemiz, Cahiliye şiiri üzerine yapılan araştırmaların, yazılı kaynaklar, dilbilim ve toplumsal değerler bağlamında daha geniş bir perspektifle değerlendirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Kaynakça

Bakırcı, S. (2003). “Arap Şiirinin İntikalinde Dini ve Ahlaki Değerlerin Rolü” *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 15, 177-194.

Bedevi, A. (1979). *Dirâsâtu’l-müsteşrikin Havle sıhhati’ş- şî’ri’l-Câhilî*, Dâru’l-İlim li’l-Melâyîn, Beyrût, 17-40.

Braunlich, E. (1926). “Zur Frage der Echtheit der altarabischen Poesie”, *Zeitschrift für Orientalistische Literaturzeitung*, 826-834.

Brockelmann, C. (1970). *Târîhu’l-Edebi’l-Arabî* (GAL), çev. Abdulhalîm en-Neccâr, Cilt 6, Dâru’l-Meârif, Kâhire.

- Çetin, N. (1973). *Eski Arap Şiiri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Cubûrî, Yahya Vehûb. (1997). *el-Musteşrikûn ve'ş-şi'ri'l-Câhilî beyne'ş-şekki ve't-tevsîk*. (1. Basım) Beyrût: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî.
- Dayf, Ş. (2010). *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, C.I, Dâru'l-Meârif, Kahire.
- el-Gazâlî, M. (1965). *Difâ' ani'l-Akîde ve'ş-Şerîa Zıdde Metâini'l-Müsteşrikîn*. Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Hadîseh.
- Elmas, M. (2015). "Cahiliye Şiirinin Gerçekliği Üzerine: İntihâl". IV. *Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı IV*, 113-122, Kütahya.
- Ferrûh, Ö. (1984). *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, Cilt 6, Beyrut.
- Furrûh, Ö. & M. Hâlidî. (1970), *et-Tebşîr ve'l-İstismâr fi Bilâdi'l-Arabiyye*. (1. Basım). Beyrut.
- Hüseyn, T. (2012). *Cahiliye Şiiri Üzerine*. Çev. Şaban Karataş. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Huseyn, T. (1973), *Müstakbelü's-Sekâfe fi Mısr*, el-Mecmûâtü'l-Kâmile li Müellefâti Dr. Tâhâ Hüseyin. Beyrut.
- Huseyn, T. (1989). *Fi'l-Edebi'l-Câhilî*, Kahire.
- Kline, B. R. *Principles and practice of structural equation modeling* (Second edit). NY: The Guilford Press.
- Lyall, C. J. (1917). "Some Aspects of Ancient Arabic Poetry as Illustrated by a Little Known Anthology", in *Proceedings of British Academy*, 1917.
- Margoliouth, D. S. (2004). *Arap Şiirinin Kökeni*. Çev. Nurettin Ceviz, Ankara: Aktif Yayınevi.
- Margoliouth, D. S. (2005). *Mohammed and the Rise of Islam*. Copyright 1905 by G. P. Putnam's Sons, The Knickerbocker Press, New York.
- Özsoy, N. (2019). "Bir Zâhid-Âlim Olarak Fuat Sezgin", *Social Sciences Studies Journal*, Vol: 5, Issue: 51, 6931-6937.
- Şakir, M. M. (1977). *Kitâbu'l-Mütenebbî*, Kahire, 12-19.
- Sezgin, F. (1984). *Muhâdarât fi târîhi'l-'ulûmi'l-'Arabiyye ve'l-İslamiyye*, Frankfurt.
- Sezgin, F. (1991). *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, çev. Mahmûd Fehmî Hicâzî, Cilt 8, Câmiatu'l-İmam Mumammed b. Suud el-İslâmiyye, Riyad.
- Sezgin, F. (1993). "Orijinallik ve İntihal Arasında Eski Arap Şiiri". trc. H. Taşdelen. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 5, (5), 311-316.
- Tekin, S. (2020). "Cahiliye Dönemi Arap Şiirinin Gerçeklik Tartışmalarına Fuat Sezgin'in Yaklaşımı". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 21, S. 39, 713-736.
- Yalar, M. (2008). "Cahiliye Şiirinin Tarihsel Gerçekliği Problemi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 95-120.